

HUSZONÖT ÉV

Mi történt velünk? Egész pontosan, történt-e valami velünk, velem 1989-et követően? Az élet egyáltalán nem ott és úgy folytatódott, amint 1988 szilveszteri jókívánságainkban magunkban megfogalmaztuk. Arra minden épeszű ember számított, hogy a diktátor előbb-utóbb eltűnik, megbukik, visszavonul, leváltják, arra egyáltalán nem, hogy agyonlövik tegnapi hívei.

Fogalmunk sem volt, miként folytatódik majd a történetünk, életünk, sorsunk, miként folyik majd vérünk a vérerekben, gyorsabban avagy lassúdad, ha a gyűlölt házaspár és rendszere eltűnik, vagy csak más fordulatot vesz, megszeliődül, európaibb bánásmódban részesülünk.

Mi Európán kívül helyezkedtünk el. Valahogy vissza kellett oda találnunk. 1988-ból 1989-be átlépve boldogságot, békét, meleg otthont, több fizetést, tisztességesebb életkörülményeket kívántunk magunknak. Belátom, szerény kívánságlista, az utazás szabadságát például már meg sem mertük említeni. Be voltunk zárva saját félelmeinkbe, be voltunk zárva saját leheletünk álmelegébe.

És akkor decemberben az ablakba kitett rádiókból, a felhangosított tévékészülékekből, amint hazafelé tartottam a November 7. utcában (azelőtt Hunyadi János útja, csak úgy a történetiség kedvéért jegyzem meg), kihallatszott: a diktátor eliszkolt, szabadok vagyunk! Egy percig sem vontam kétségbe, hogy szabadok vagyunk. Persze, én nem tettem semmit a szabadságért, ha erre vagy kíváncsi. Nem, nem voltam forradalmár, és nem voltam rettenthetetlen rendszerváltó. Polgár voltam, aki örül a változásnak, a képzelet meglódult, mondták, most már bármi lehetsz. Negyvenhárom évesen ez azért nem olyan egyszerű. Már nem lehettem ifjú és tehetséges, hirtelen felfedezett tollforgató, tömegek vezére vagy nagykövet Párizsban. Nem lehettem tornászbajnok, minisztériumi főtisztviselő, üzletember. Nem értettem a vállalkozáshoz, nem voltam semmilyen piac törvényével. Még a napi piaccéval sem, mely az erkélyünk alatt népesül be minden reggel őstermelőkkel és őskupecekkal.

Mégis mit adott nekem az elmúlt huszonöt év? Az előbbi kérdés olyan, mintha a szocialista rendszerben tették volna fel egy illegalista aggastyánnak, aki megízlelte, megszenvedte „a burzsoá-földesúri rendszert” is, és

most arra kellene felelnie, mit hozott hazánk felszabadulása augusztus 23-val? El szeretném kerülni a készen kapott válaszokat.

Úgy érzem, nekem bizalmat szavazott, meghívtak az érdekvédelmi szervezet alapítótagjai közé szülővárosomban. Felfedezhettem szülővárosomat, hét évet szentelhettem az életemből múltjának a kezdetektől 1989. december 31.-vel bezárólag. Kutathattam szabadon, akadályok, adminisztratív nyűg nélkül a város 700 esztendejét.

1989 után meghívást kaptam több egyetemre is, ahol előadhattam (művelődéstörténetet, könyvtári ismereteket, orvostörténeti adatokat), és ekkor jöttem rá, titulus nélkül is boldogulhat az ember. Átadhat ismereteket, taníthat, lehet népszerű. Hiszen a doktori cím ékesítheti a férfit és a nőt – számos élő példa sürgölődik állításom megerősítésére –, de nem jelenti kötelezően a nagyobb tudást. Annyi mindent halmoztam fel korábbi életem során a könyvtárban, az egyetemen, olvasmányaimból, apám könyvtárát böngészve, amellyel egész pompásan elboldogultam az egyetemi katedrán. Meséltem, a tények mögé világítottam, a történelem emberi dimenziói fontosabbak voltak, mint a pusztá adatok-tények-évszámok. Szerettem volna, ha folyamatokban gondolkoznának, hogy emberközeli legyen, kitapintható az, ami elődeinkkel megesett.

Útlevelet kaptam, igaz, eleinte nehéz volt az elutazás, mert a rendőrségben dolgozott a régi reflex, a vágyott Európában is dolgozott a korábbi hidegháborús beidegződés, na nehogy már minden gyüttment kelet-európaiat beengednének ide. Aztán megeszik a hattyúinkat Bécsben, összerondítják Párizst, kifosztják 15 banisokkal London valamennyi automatáját, lenyúlják a spanyol áruházak olcsó, halottöltözeti cikkei. Koldulnak az Angyalvár közelében és a Fórumon. De hiszen ezeket te is tudod, ha Romániáról akarsz valamit tudni, legtöbbször az efféle elszigetelt, gonoszkodó és megmosolyogtató andekdotaelemek szöknek a szemedbe. Azért ennél többre is volnánk képesítve.

Utazásaim az addig csak nagyon ritkán (vagy soha nem) látott nyugat-európai városok és tájak, műemlékek, a kötelező euro-humanista műveltség alapelemeinek megismerése, felkeresése felé irányítottak. Dehogyan voltam én kíváncsi az arab világra, a közel-keletre vagy Afrikára, nem akartam megmászni az Andok csúcsait. Másokra hagytam. Engem hívogatót Berlin és Barcelona, Frankfurt am Main, Párizs, Strasbourg, Londonban a Kensington Garden és a National Gallery, ahová egyetemi éveim alatt, amikor művészettörténetet tanultam, annyiszor „utaltak be”. A tanár könnyen beszélt, hiszen ő még a világháború előtt mindezeket a helyeket felkereshette,

mesélt, minket is magával ragadott, a Britishben kiállított végtelen számú egyiptomi múmiáról, eladdig én csak egyet láttam Kolozsvárott a Báthory utcában az Intézet alagsorában. Külföldi reptereken szállhattam le, részese voltam a hatalmas nyüzsgésnek Amsterdamban vagy a Heathrow-n, felültem egy autóbuszra találomra, és nyakamba vettem a várost, úgy, ahogyan elképzeltem. Jártam, családostól és társasutazóként. Hallgattam az idegenvezetőt, vaskos baedekereket bújtam. Öröm volt minden azonosított te-reptárgy.

De ami a legkülönösebb: bejárhattam Erdélyt. Azokat a városokat, amelyek kimaradtak korábbi életemből: Bánság, Partium, Szeben megye, a Székelyföld eldugott kisvárosai, ahol író-olvasó találkozót tartottunk három embernek, mégis érdekes volt, Nagybánya vagy Temesvár, ahová legutóbb senki sem jött el, már nem voltak kíváncsiak az élő erdélyi magyar irodalomra, vagy csak reánk... Városnéző sétákat vezettem, taxisofőröket tanítottam Vásárhely szépségeire, iskolákban álltam a tanulók elé.

Szóval megjelenhettek novelláim, és egyszer valaki azt mondta, írásaim haldokló apjának nyújtottak vigaszt a kórházban, tanulmányköteteket tehettem a saját polcomra – egy helyre gyűjtöm „halhatatlanjaimat” –, és persze kínáltam a véten olvasónak, érdeklődőnek, adatvadász kutatónak (remélhetőleg), kiadtam néhány régi szerzőt, akinek munkája legalább száz éve nem jelent meg. Igen, a könyvek között és mellett éreztem magamat a legjobban.

Az előbb a bizalom feltámadását emlegettem. Valóban huszonöt év alatt a sajtószabadság azt jelentette számomra, hogy cikkeket, írásokat, vitaanyagokat kértek tőlem, felkérésre írtam, kaptam rovatot két napilapban is.

Barátokat szereztem, és barátokat veszítettem el. Barátok csalódtak bennem, vagy én őbennük. A számítógép levelezőprogramjaival régi ismerősökre bukkantam, bekapcsolódtam a világba.

Huszonöt év alatt elkoptattam három gépet, laptopot, rengeteg zoknit, 15 kg papírt használtam föl jegyzetelésre. Voltam városi és megyei önkormányzati tag, kiismertem a kisstílusú játékosok trükkjeit, nem akarok politikai pályán idétlenkedni. (Nem is kért fel erre senki.) Nyugdíjba mentem, és rengeteg időm van kedvenceimmel bíbelődni, elváltam, megnősültem, unokám született, öcsémnél háromszor jártam New Yorkban, rendszeresen szedem a vérnyomáscsökkentőt, és házi orvosom egy pohár konyak után megméri a vérnyomásomat. Rendszerint 140/100.

Zavar a feltámadt antiszemita gyűlöletbeszéd, a kommentelők gátlástalansága, olyan alakoké, akik életükben nem láttak hús-vér zsidót. Éppen ezért számos embertől távolodtam el.

Zavar a kiszórt szemeteskuka látványa, zavarnak azok, akik naponta ezt teszik velünk.

Zavarnak az erőszakos tévéviták.

Tömbházban lakom a könyveim mellett, '89 óta ugrásszerűen megnőtt a számuk. Nem dohányzom, mértékkel fogyasztok italt, a félédes borokat kedvelem, ezért a kisfiam megvet, de mit tegyek, ha egyszer a savanyú, savas, állítólag sajátosan erdélyi borokat nem szeretem. Hiszek a nevetésben.

Talán nem volt elvesztegetett negyedszázad.